

Η ΖΩΗ, ΤΟ ΕΡΓΟ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ PAULO FREIRE

ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΠΑΠΑΡΓΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΝΤΟΥΜΑ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

ΔΡΟΓΓΙΤΗΣ ΠΑΥΛΟΣ

ΚΑΡΑΝΑΤΣΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΤΗΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ

ΜΑΘΗΜΑ: ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ & ΦΙΛΟΣΟΦΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΠΛΙΟΓΚΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

Θεσσαλονίκη 2024

Περίληψη

Ο Paulo Freire υπήρξε ένας από τους πιο επιδραστικούς παιδαγωγούς του εικοστού αιώνα. Υπήρξε ένας από τους βασικούς δημιουργούς της «κριτικής παιδαγωγικής», ενός εκπαιδευτικού κινήματος που καθοδηγείται από την αρχή της διαμόρφωσης μαθητών με ελευθερία σκέψης, ικανών να μετασχηματίζουν τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους, να έχουν δημιουργικότητα, κρίση και φαντασία, να συνδέουν τη γνώση με την αλήθεια και την εξουσία, και να μαθαίνουν να κατανοούν τόσο τα λόγια όσο και τον κόσμο, ως μέρος ενός ευρύτερου αγώνα για κοινωνική δικαιοσύνη και ελευθερία, με την ικανότητα να ενεργούν και να αλλάζουν την κοινωνία στο σύνολό της.

Λέξεις – Κλειδιά: κριτική παιδαγωγική, προβληματίζουσα εκπαίδευση, γραμματισμός, καταπίεση, εξανθρώπιση, απελευθέρωση.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. 4
II. ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 4-8
1. Τα πρώτα χρόνια – Σπουδές και Επαγγελματική Σταδιοδρομία	σελ. 4-7
2. Φυλάκιση και εξορία	σελ. 7-8
3. Η Επιστροφή στην Βραζιλία	σελ. 8
III. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΕΡΓΟ	σελ. 9-17
1. Η Κριτική Παιδαγωγική και Εκπαίδευση	σελ. 9-10
2. Βασικές αρχές της παιδαγωγικής θεωρίας του Freire	σελ. 10-12
- Η επίδραση της Κριτικής Παιδαγωγικής στην εκπαιδευτική διαδικασία	
3. Ο Ρόλος του εκπαιδευτικού	σελ. 12-14
- Η σχέση εκπαιδευτή και εκπαιδευομένων	
4. Η «Προβληματίζουσα Εκπαίδευση»	σελ. 14
5. «Η Αγωγή του Καταπιεζόμενου»	σελ. 14-17
- Η Παιδεία ως Πράξη απελευθέρωσης	
IV. ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ	σελ. 17-20
V. ΕΠΙΛΟΓΟΣ	σελ. 20-21
VI. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 22-24

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Paulo Freire υπήρξε ένας από τους πιο σημαντικούς παιδαγωγούς του 20ου αιώνα και θεωρείται ένας από τους θεμελιωτές της «Κριτικής Παιδαγωγικής». Χρησιμοποιώντας τη θεωρία της κριτικής εκπαίδευσης, πίστευε στην αναμόρφωση του σχολείου με στόχο την απελευθέρωση και την ανθρώπινη εξέλιξη των ατόμων. Θεωρούσε ότι μέσω της εκπαίδευσης ο άνθρωπος μπορεί να αναπτύξει κριτική συνείδηση, η οποία θα τον οδηγήσει σε πράξεις που θα βοηθήσουν στην αναδιάρθρωση της κοινωνίας. Εξετάζει πώς η εκπαίδευση μπορεί να γίνει ένας τρόπος ελευθερίας (Kohli, 1989 *McLaren, 1995).

Ο Paulo Freire πίστευε ότι η συνειδητοποίηση προέρχεται από ένα συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, το οποίο περιλαμβάνει κριτική των υφιστάμενων συνθηκών και μια προσπάθεια υπέρβασής τους. Επίσης, υποστήριζε ότι το άτομο δεν αποκτά τη συνειδητοποίησή του μόνο του, αλλά μέσα από την κοινότητα. Η εκπαίδευση είναι μια διαδικασία απόκτησης της ελευθερίας μέσω της μάθησης, με στόχο την ανθρώπινη εξέλιξη (Freire, 2000).

Σήμερα, το παράδειγμά του κρίνεται πιο επίκαιρο από ποτέ και θεωρείται επιτακτική η ανάγκη οι εκπαιδευτικοί να αναγνωρίσουν και να εκτιμήσουν την οπτική του Freire για την κοινωνική και τη δημοκρατική διάσταση της εκπαίδευσης.

II. ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Τα πρώτα χρόνια – Σπουδές και Επαγγελματική Σταδιοδρομία

Ο Paulo Freire γεννήθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου 1921, στην πόλη της Recife, στην νοτιο-ανατολική Βραζιλία. Η εποχή που γεννήθηκε χαρακτηρίζεται από σημαντικές κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις στη Βραζιλία, οι οποίες διαμόρφωσαν το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν οι ιδέες του. Έζησε έντονα την φτώχεια που προέκυψε από την μεγάλη

οικονομική κρίση της εποχής εκείνης. Στην Βραζιλία υπήρχε έντονη ανισότητα μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, με τους φτωχούς αγρότες και εργάτες να βρίσκονται σε δύσκολη θέση. Αυτή η κοινωνική αδικία επηρέασε βαθιά τον Freire και αποτέλεσε τη βάση για τις παιδαγωγικές του ιδέες.

Με τους γονείς του, Joaquim Temistocles Freire και Edeltrudes Neves Freire, ο Paulo μεγάλωσε σε ένα αρμονικό οικογενειακό περιβάλλον μαζί με τα τρία αδέρφια του. Η μητέρα του, ήταν αναμφίβολα το πιο σημαντικό πρόσωπο στην συναισθηματική και νοητική του ανάπτυξη, αλλά και οι δύο γονείς ήταν που του ενίσχυσαν το στοιχείο του γραπτού λόγου, διαβάζοντας του ιστορίες από βιβλία.

Ως παιδί, ο Paulo Freire ήταν πολύ επικοινωνιακός και κατέγραφε συχνά τις εμπειρίες του από την ζωή. Στο δημοτικό ανέπτυξε μία πολύ δυνατή αγάπη για την πορτογαλική γλώσσα. Το 1931, η οικογένεια του μετακόμισε στο Jaboatao, 18 χιλιόμετρα από την παλιά του πόλη, λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 1929 (McLaren, 2000). Κατά τη διάρκεια της κρίσης, ο Freire γνώρισε τις κακουχίες της φτώχειας. Όπως έχει δηλώσει ο ίδιος *«Δεν μπορούσα να καταλάβω τίποτα εξ' αιτίας της πείνας μου. Δεν ήμουν ανόητος. Ούτε είχα έλλειψη ενδιαφέροντος. Η κοινωνική μου κατάσταση δεν μου επέτρεπε να λάβω μόρφωση. Αυτή η εμπειρία μου έδειξε την διαφορά μεταξύ κοινωνικής θέσης και γνώσης»*. Επειδή ο Freire ζούσε στο ίδιο περιβάλλον με φτωχές οικογένειες, μπορούσε να καταλάβει βαθύτερα την επίδραση της μόρφωσης στην κοινωνικοπολιτική κατάσταση (Bentley, 2014).

Ξεκίνησε τις σπουδές στο γυμνάσιο (6 τάξεις), όπου μετά την πρώτη χρονιά, του δόθηκε σχολική υποτροφία καθώς δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στα δίδακτρα που απαιτούνταν. Στη διάρκεια των γυμνασιακών σπουδών, ανέπτυξε το ενδιαφέρον για τον ανθρωπισμό και την δημοκρατία. Παράλληλα με τις σπουδές του εκεί, εργάστηκε και ως καθηγητής πορτογαλικών.

Αφού ολοκλήρωσε τις σπουδές του, το 1943 εντάχθηκε στη νομική σχολή του Πανεπιστημίου της Recife.

Το 1944, παντρεύτηκε την δασκάλα Elza Maria Costa Oliveira, με την οποία απέκτησε πέντε παιδιά. Το 1986, η σύζυγος του απεβίωσε και το 1988 παντρεύτηκε την Ana Maria A. Hasche. Ένας θαρραλέος λόγιος, ακτιβιστής και πολιτιστικός λειτουργός, έγινε παγκοσμίως γνωστός για την αντι-ιμπεριαλιστικές και αντι-καπιταλιστικές ιδέες του, που μετέδωσε σε πολλά μέρη του κόσμου όπου εργάστηκε.

Το 1947, αποφοίτησε από την σχολή και εργάστηκε σε διευθυντικές θέσεις σε διάφορα τμήματα εκπαίδευσης της Βραζιλίας. Από το 1956 έως το 1961, ταξίδεψε σε διάφορες πολιτείες της Βραζιλίας ως σύμβουλος για το τμήμα Έρευνας και Προγραμματισμού του Υπουργείου Εργασίας της Βραζιλίας. Συνέβαλε στην δημιουργία του Ινστιτούτου Caribaribe, ενός ιδρύματος που στοχεύει στην επιμόρφωση παιδιών και ενηλίκων και την εκπαίδευση καθηγητών. Το 1956 έγινε μέλος του Συμβουλίου Επιμόρφωσης της Recife. Επίσης διατέλεσε και καθηγητής Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Εκπαίδευσης στην Σχολή Καλών Τεχνών στην πόλη της Recife.

Το 1959, έκανε το διδακτορικό του με θέμα «Η σημερινή κατάσταση της εκπαίδευσης στην Βραζιλία», όπου μετέπειτα έγινε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Recife, στο τμήμα Φιλοσοφίας, Γραμμάτων και Τεχνών. Το 1961, έλαβε πρόσκληση από τον δήμαρχο της Recife για να αναπτύξει ένα πρόγραμμα επιμόρφωσης στην πόλη αυτή. Αυτά τα χρόνια ο Freire ξεκίνησε να χρησιμοποιεί νέες μεθόδους διδασκαλίας. Η προσέγγιση του σε αυτές τις μεθόδους επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από την Καθολική Εκκλησία και από την στενή συνεργασία που είχε με τον Επίσκοπο της Recife, τον Dom Helder Camara. Μέσα από αυτές τις κινήσεις, δημιούργησε μία εκστρατεία που ονομάστηκε «και τα γυμνά πόδια μπορούν να μάθουν να διαβάζουν», υπό την υποστήριξη του τότε δημάρχου της Recife.

Το 1962, στην πόλη Angicos της περιοχής Rio Grandedo Norte, συνέβη ένα εκπληκτικό γεγονός. Το πρόγραμμα επιμόρφωσης του Freire, βοήθησε 300 εργάτες γης, να μάθουν να γράφουν και να διαβάζουν μέσα σε 45 μέρες. Στο πρόγραμμα αυτό, ο εκπαιδευτής, ζούσε μαζί με τους εργάτες και τους βοηθούσε να αναγνωρίζουν λέξεις με βάση την φωνητική τους αξία, το πλήθος των συλλαβών, του γενικού νοήματος της λέξης και την σχέση που έχει η λέξη αυτή με τους εργάτες. Αυτές οι λέξεις αντιπροσώπευαν στοιχεία της πραγματικής ζωής των εργατών. Κάθε λέξη είχε σχέση με διάφορους προβληματισμούς των εργατών που είχαν να κάνουν με την κοινωνική και οικονομική τους κατάσταση, όπως π.χ. η λέξη «μισθός» ή «κυβέρνηση». Έπειτα, ομάδες από εργάτες και εκπαιδευτές, έκαναν ανάλυση των θεματολογιών αυτών, αποδίδοντας το νόημα τους. Έτσι, η γραφή και ανάγνωση έγινε μέρος της καθημερινής εμπειρίας των εργατών και είχε ως αποτέλεσμα μια μεταβολή στην ιδεολογία και την πρακτική που επικρατούσε ως τότε, μια κατάσταση που έγινε γνωστή ως «η Επίγνωση του Freire». Οι εργάτες σταμάτησαν να λειτουργούν με την τότε «ιδεολογία της σιωπής» όπως λεγόταν τότε και έγιναν ενεργά και συμμετοχικά μέλη της κοινωνίας. Η επιτυχία αυτού του προγράμματος, ήταν το έναυσμα μιας τελείως διαφορετικής προσέγγισης σχετικά με την εκπαίδευση.

2. Φυλάκιση και εξορία

Το 1963 ακολούθησε στρατιωτικό πραξικόπημα στην Βραζιλία, που είχε ως αποτέλεσμα την σύλληψη και φυλάκιση του Paulo Freire για 70 ημέρες. Ο λόγος ήταν ότι η μέθοδοι της δουλειάς του δεν ήταν αποδεκτοί. Το τότε καθεστώς, τον θεωρούσε «ανατρεπτικό» και «προδότη του χριστιανισμού και του λαού της Βραζιλίας» και τον κατηγορούσαν ότι η μέθοδοι του είναι «παρόμοιοι με του Στάλιν, Χίτλερ, Περόν και Μουσολίνι». Έτσι, μετά την αποφυλάκιση του, ο Freire φοβούμενος για την ζωή του, αυτοεξορίστηκε στην Βολιβία τα 1964.

Παρ' όλα αυτά, μέσα από την ζωή στην φυλακή, ο Freire αποκόμισε πολλές γνώσεις και εμπειρίες. Η σχέση μεταξύ εκπαίδευσης και πολιτικής του έγινε περισσότερο ξεκάθαρη και επιβεβαίωσε την αρχική του αντίληψη ότι η κοινωνική αλλαγή, θα πρέπει να προκύψει από την μάζα, όχι από μεμονωμένα άτομα. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του, ότι μπορεί κάποιος να μάθει και να διδαχθεί πράγματα ακόμα και στις πιο δυσμενείς συνθήκες, αυτές ενός κρατούμενου. Για την αυτοεξορία του δήλωσε ότι *«Δεν έχω πρόθεση να γίνω ήρωας. Θεωρώ ότι οι επαναστάσεις γίνονται από τους ζωντανούς και έναν-δυο που έχουν πεθάνει»* (McLaren, 2000).

Το 1967, δημοσίευσε το πρώτο του βιβλίο, «Επιμόρφωση ως Πρακτική Ελευθερίας», που τον έκανε γνωστό και κέρδισε μία θέση επισκέπτη Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Harvard. Το 1968, έγραψε το διάσημο βιβλίο «Η Αγωγή του Καταπιεζόμενου». Το 1970, έλαβε πρόσκληση στην Γένοβα, όπου εργάστηκε για 10 έτη ως σύμβουλος στο Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών. Μέσα σε αυτό το διάστημα, ο Freire ταξίδεψε σε όλο τον κόσμο, βοηθώντας τις διάφορες χώρες να αναβαθμίσουν τα συστήματα εκπαίδευσης τους και να εισάγουν νέες, αποτελεσματικές μεθόδους. Μια από τις πιο χαρακτηριστικές εργασίες του ήταν στην Γουινέα-Μπισάου, μία χώρα της δυτικής Αφρικής. Εκεί ο Freire συνέβαλε τα μέγιστα στην βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος και παράλληλα δημοσίευσε το έργο του «Pedagogy in Process: The Letters to Guinea-Bissau».

3. Η Επιστροφή στην Βραζιλία

Το 1980, ο Freire γυρίζει στην πατρίδα του, μετά από 15 χρόνια εξορίας. Εντάχθηκε στο Εργατικό Κόμμα, το οποίο ήρθε στην κυβέρνηση στις Βραζιλίας το 1988, και ο Freire διατέλεσε Υπουργός Παιδείας για την πόλη του Σάο Πάολο. Το 1991, ιδρύθηκε το Ίδρυμα Paulo Freire, που εδρεύει στο Σάο Πάολο και διατηρεί αρχείο με την δουλειά του Paulo Freire (Bentley, 2014). Τον Μάιο του 1997, ο Paulo Freire, απεβίωσε μετά από έμφραγμα.

III. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΕΡΓΟ

1. Η Κριτική Παιδαγωγική και Εκπαίδευση

Ο P. Freire υποστήριζε ότι η εκπαίδευση είναι πολιτικά καθοριζόμενη και ενισχύει την ανάπτυξη του κριτικού αναστοχασμού, της αυτοδιαχείρισης και της κριτικής αυτενέργειας στους μαθητές.

Για τον Freire η παιδαγωγική οδηγεί σε μια διαμορφωτική κουλτούρα (formative culture), η οποία συντελεί τόσο στην κριτική συνείδηση, όσο και στην κοινωνική δράση. Ως εκ τούτου, η παιδαγωγική, συσχετίζει τη μάθηση με την κοινωνική αλλαγή. Παράλληλα, η παιδαγωγική δεν συνδέεται με την κατάρτιση σε τεχνικές και μεθόδους, αλλά αποτελεί μια πολιτική και ηθική πράξη που προσφέρει τις αναγκαίες γνώσεις, τις δεξιότητες και τις στάσεις που θα οδηγήσουν τους μαθητές να εξελιχθούν σε ενεργούς πολίτες, διευρύνοντας και ενισχύοντας την ενεργό συμμετοχή τους στη διαμόρφωση μιας ουσιαστικής δημοκρατίας.

Σύμφωνα με τον Freire, η κριτική παιδαγωγική δίνει στους μαθητές τα εργαλεία να διαβάζουν, να γράφουν και να μαθαίνουν με τρόπο που να ενισχύεται η αυτενέργεια τους. Η παιδαγωγική αποκτά πραγματικό νόημα όταν είναι κριτική και ανατρεπτική. Στο πλαίσιο αυτό, οι εμπειρίες των μαθητών είναι ιδιαίτερα σημαντικές, δίνοντάς τους την ευκαιρία να συνδέσουν τις προσωπικές τους ιστορίες και τις κοινωνικές τους σχέσεις με το περιεχόμενο της διδασκαλίας. Έτσι, ο ρόλος της εμπειρίας είναι καθοριστικός, αλλά μόνο μέσω της θεωρίας, της προσωπικής ανασκόπησης και της κριτικής σκέψης μπορεί να γίνει ένα χρήσιμο εργαλείο στην εκπαίδευση (Giroux, 2018).

Η κριτική παιδαγωγική βασίζεται στη θεωρία ότι η εκπαίδευση δεν μπορεί να είναι ουδέτερη, αλλά μόνο καθοδηγητική, επιχειρεί δε να βοηθήσει τους μαθητές στην κατανόηση του

περιβάλλοντος κόσμου και της δικής τους θέσης σε αυτόν. Επιπλέον, η κριτική παιδαγωγική υποστηρίζει ότι η εκπαίδευση δεν θα πρέπει να έχει ως στόχο την ένταξη και προσαρμογή των μαθητών στην υπάρχουσα κοινωνική κατάσταση, αλλά την απελευθέρωση τους από εξωτερικούς καταναγκασμούς (Ματσαγγούρας, 2009).

Ο κύριος στόχος της μόρφωσης, σύμφωνα με τις αρχές της κριτικής παιδαγωγικής, είναι να διαμορφώσει ένα επιθυμητό μέλλον, ικανό να προσφέρει στους μαθητές τη ζωή εκείνη που συντελεί στην κατάκτηση της ελευθερίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης (Giroux, 2018).

2. Βασικές αρχές της παιδαγωγικής θεωρίας του Freire - Η επίδραση της Κριτικής Παιδαγωγικής στην εκπαιδευτική διαδικασία

Το παιδαγωγικό έργο του Freire αποτελεί πηγή μελέτης και έμπνευσης παγκοσμίως ως προς την ανάπτυξη και αναβάθμιση των εκπαιδευτικών συστημάτων, παρέχοντας μια ολοκληρωμένη πρόταση εκπαίδευσης για όλες τις βαθμίδες, ενώ οι πτυχές της παιδαγωγικής του θεωρίας έχουν επηρεάσει σημαντικά το χώρο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Βασική αρχή της παιδαγωγικής θεωρίας του Freire υπήρξε η γνήσια αγάπη του για τους μαθητές του, ενώ οραματίστηκε τη δημιουργία ενός εκπαιδευτικού συστήματος, που αφενός θα στοχεύει στην έκφραση της δημιουργικής σκέψης των μαθητών και αφετέρου στην αλλαγή της κοινωνικής δομής, με απώτερο σκοπό την απελευθέρωση από κάθε μορφή καταπίεσης.

Η κριτική παιδαγωγική ορίζει μια καινοτόμα θεωρία και ανάλυση για την εκπαιδευτική διαδικασία, με την εισαγωγή νέων κατηγοριών πληροφοριών και μεθοδολογιών (McLaren, 2003). Κεντρική θέση στην παιδαγωγική αυτή έχει η μετατόπιση του βάρους από τον δάσκαλο στον μαθητή. Οι μαθητές οδηγούνται στη γνώση μέσω του διαλόγου και της προσωπικής έκφρασης. Η γνώση δεν είναι μια στείρα γνώση που λαμβάνεται από τους μαθητές, αλλά μετασχηματίζεται από αυτούς με ενεργητικό τρόπο, ενώ παράλληλα μπορεί να αμφισβητηθεί

οδηγώντας στην κριτική σκέψη, την αυτενέργεια και την συνειδητοποίηση του πώς να καθοδηγούν την γνώση χωρίς να τους καθοδηγεί. (Giroux, 2018). Η «Παιδαγωγική του Freire» βασίζεται στον τρόπο που οι εκπαιδευόμενοι αντιλαμβάνονται και περιγράφουν τις εμπειρίες τους (Γρόλλιος, 2002). Ο Freire υποστηρίζει πως η εκπαίδευση ως μετασχηματιστική πράξη κατασκευάζεται από απλούς ανθρώπους, άνδρες και γυναίκες, που στην καθημερινότητα τους επεξεργάζονται τις δυνατότητές τους σε ένα συλλογικό πολιτικό - κοινωνικό πλαίσιο (Gaudiano – Alba, 1994).

Ο Freire υποστηρίζει ότι η διαδικασία της εκπαίδευσης είναι από τη φύση της πολιτική και ότι διαμορφώνεται από την κυρίαρχη κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική ιδεολογία, αναπαράγοντας τις σχέσεις καταπίεσης και εκμετάλλευσης. Κατά συνέπεια, η εκπαίδευση δεν είναι ουδέτερη, αλλά στην ουσία ενισχύει την κυρίαρχη κοινωνική ιδεολογία (Shor, 1992). Ωστόσο, η εκπαίδευση αποτελεί μια προσπάθεια αντίστασης και αγώνα ενάντια στις σχέσεις εξουσίας (Freire, 1985). Έτσι, η κριτική παιδαγωγική του Freire καλεί τους μαθητές να αμφισβητήσουν το σύστημα μέσα στο οποίο ζουν και τη γνώση που τους παρέχεται, να συζητήσουν το πώς φαντάζονται το μέλλον τους και πώς θα μπορούσαν να αναμορφώσουν το σχολείο και την κοινωνία (McLaren & Leonard, 1993). Ο κύριος στόχος της κριτικής παιδαγωγικής είναι να προάγει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την κοινωνική δικαιοσύνη, εξαλείφοντας την καταπίεση και ενισχύοντας τον αγώνα των ανθρώπων ενάντια σε όσα τους προκαλούν πόνο και δυσκολία (Kanpol, 1999).

Η θεωρία του Freire στηρίζεται στις έννοιες της ελευθερίας, της εκπαίδευσης ως μέσο για πολιτική και κοινωνική αλλαγή, της «κριτικής συνειδητοποίησης», της ενδυνάμωσης, του διαλόγου και του γραμματισμού (literacy). Ο ρόλος του δασκάλου και του ίδιου του μαθητή είναι καθοριστικός στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ο Freire θεωρεί ότι η μάθηση

πραγματοποιείται μέσω του διαλόγου, πρόσωπο με πρόσωπο, και με την ανάπτυξη του γραμματισμού, που επικεντρώνεται στην κατανόηση του ρόλου της γλώσσας στην καθημερινή ζωή και στην αναμόρφωση του κόσμου, καθώς και στη δύναμή της ως εργαλείο απελευθέρωσης (Περράκη, 2007). Ο γραμματισμός παίζει κρίσιμο ρόλο στην απελευθερωτική παιδαγωγική, γιατί μέσω της ικανότητας να διαβάζουν, οι άνθρωποι συνειδητοποιούν ότι η καθημερινότητά τους διαμορφώνεται από τον κόσμο και ταυτόχρονα διαμορφώνει τον κόσμο. Η γλώσσα εκφράζει τις σκέψεις και την πραγματικότητα των ανθρώπων, γι' αυτό είναι ζωτικής σημασίας στην απελευθερωτική εκπαίδευση (Frankenstein, 1983).

3. Ο Ρόλος του εκπαιδευτικού – Η σχέση εκπαιδευτή και εκπαιδευομένων

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικός καθώς πρέπει να είναι ικανός να αντιλαμβάνεται τις προϋπάρχουσες γνώσεις και εμπειρίες των μαθητών, εκτός του σχολικού περιβάλλοντος, ορίζοντας την εμπειρία ως σημαντική προϋπόθεση (Giroux, 2018), ενώ παράλληλα από αυτόν εξαρτώνται η συμμετοχή των μαθητών και τα θετικά τους συναισθήματα (Shor, 1992).

Για τον Freire, η γνώση συνίσταται στο να είναι κανείς ενεργό υποκείμενο στη διαδικασία απόκτησής της. Η μάθηση είναι η ικανότητα να αναμορφώνουμε την αυτοεικόνα μας, την κοινωνία και την εκπαίδευση (McLaren&Leonard, 1993). Κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ο δάσκαλος και ο μαθητής είναι τα υποκείμενα της γνώσης και μαθαίνουν μαζί. Δεν υπάρχει διαχωρισμός, όπου ο δάσκαλος είναι απλώς φορέας γνώσης και ο μαθητής απλός και παθητικός δέκτης (Shor & Paulo Freire, 1987). Η παιδαγωγική του Freire ξεκινά από τον δάσκαλο, ο οποίος μαθαίνει, αναζητά και δημιουργεί λίστες με θέματα που είναι σημαντικά για τους μαθητές του (culturalcircles). Κατανοεί την πραγματικότητα των μαθητών και οργανώνει

μαθήματα γύρω από αυτά τα θέματα. Η διαλογική ανάλυση της πραγματικότητας είναι το μέσο με το οποίο επιτυγχάνεται η γνώση (Carlson, 2018).

Ο διάλογος, σύμφωνα με τον Freire, είναι αυτός που οδηγεί σε ενέργειες για τον εξανθρωπισμό (Perry, 2000). Μέσω του διαλόγου επιτυγχάνεται η ουσιαστική εκπαίδευση. Ο διάλογος αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ανθρώπινης φύσης, καθώς μέσω αυτού επικοινωνούμε και κατανοούμε τη θέση μας στην κοινωνία. Ο Freire θεωρεί τον διάλογο ως μια ισότιμη σχέση που ενισχύεται από την αγάπη, την ανθρωπιά, την ελπίδα, την πίστη και την αυτοπεποίθηση (Gadotti 1994). Για τον Freire, οι βασικές αξίες του διαλόγου είναι η αγάπη, η ταπεινότητα, η πίστη, η ελπίδα και η κριτική σκέψη. Όλοι οι δάσκαλοι που επιθυμούν έναν διάλογο και μια πραγματική διαδικασία μάθησης στην τάξη τους στοχεύουν στο να υποστηρίξουν και να ενδυναμώνουν το μαθησιακό περιβάλλον, προάγοντας με αυτόν τον τρόπο τη γνώση (Perry, 2000).

Ο στόχος του διαλόγου είναι να ενισχύσει την κριτική σκέψη και τη συνειδητοποίηση. Η κριτική σκέψη ξεκινά από την ανακάλυψη των βασικών αιτίων των κοινωνικών προβλημάτων, που αφορούν το πολιτικό, οικονομικό, πολιτιστικό και ιστορικό πλαίσιο, καθώς και την προσωπική ζωή κάθε ατόμου. Ωστόσο, η κριτική σκέψη δεν περιορίζεται μόνο στην ανάλυση, αλλά προχωρά σε πράξεις και αποφάσεις που παίρνουν οι άνθρωποι για τη ζωή τους. Η πραγματική γνώση αναπτύσσεται μέσω της αλληλεπίδρασης και της «πράξης», δηλαδή όταν οι άνθρωποι συμμετέχουν σε μετασχηματιστικές δράσεις (Shor & Paulo Freire, 1987).

Ο δάσκαλος δεν επιδιώκει να δημιουργήσει σιωπηλούς και παθητικούς μαθητές, αλλά ενισχύει την περιέργεια και τη δραστηριότητα των μαθητών για τη γνώση και τον κόσμο τους. Αυτή η προσέγγιση ενθαρρύνει τόσο τους δασκάλους όσο και τους μαθητές να ενδυναμωθούν και να επιδιώξουν κοινωνικές αλλαγές, να βελτιώσουν τη δημοκρατία και την ισότητα, με τον

ίδιο τρόπο που αναβαθμίζουν την εγγραμματοσύνη και τη γνώση τους. Η κριτική αυτή μέθοδος ζητά από δασκάλους και μαθητές να αμφισβητήσουν την υπάρχουσα γνώση, ως μέρος της ευρύτερης δημοκρατικής τους συνείδησης (McLaren & Leonard, 1994).

4. Η «Προβληματίζουσα Εκπαίδευση»

Η «Προβληματίζουσα Εκπαίδευση» επικεντρώνεται στην παρουσίαση, έκφραση και αμφισβήτηση των προβλημάτων που προκύπτουν από τη σχέση των ανθρώπων με την πραγματικότητα και την αναζήτηση του αντικειμένου της μάθησης. Στόχος αυτής της προσέγγισης είναι η συνειδητοποίηση του κόσμου (Perry, 2000). Σε αυτήν την εκπαιδευτική μέθοδο, ο δάσκαλος δεν περιορίζεται στην αφήγηση, αλλά ενθαρρύνει την αναστοχαστική σκέψη των μαθητών/τριών, την κριτική αντίληψη και την πράξη. Οι μαθητές συμμετέχουν ενεργά στη μάθηση, δημιουργώντας τη δική τους πραγματικότητα μέσα από τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις τους (Shor & Paulo Freire, 1987):

«Ο/η μαθητής/τρια δεν είναι ένα άδειο δοχείο, που γεμίζεται από τον δάσκαλο, ούτε είναι το αντικείμενο της εκπαίδευσης. Η μάθηση είναι ένα είδος ανακάλυψης, ανάπλασης και ξανά γραψίματος και αυτό είναι καθήκον του υποκειμένου» (Freire, 1976).

Η προσέγγιση της «Προβληματίζουσας Εκπαίδευσης» εντοπίζεται στην εργασία του Freire από τη δεκαετία του '50 ακόμα, όταν προσπαθούσε να εκπαιδεύσει τους αγράμματους χωρικούς και να τους κάνει να σκέφτονται κριτικά για τη ζωή τους και τη μοίρα τους.

5. «Η Αγωγή του Καταπιεζόμενου» - Η Παιδεία ως Πράξη απελευθέρωσης

Το πολιτικό πλαίσιο της «Αγωγής του Καταπιεζόμενου» στηρίζεται στην κοινωνική αντίθεση ανάμεσα στους καταπιεστές και τους καταπιεζόμενους. Η κύρια διαφορά τους είναι, ότι οι καταπιεστές ενεργούν ανεξάρτητα και ουσιαστικά προς όφελός τους, ενώ οι καταπιεζόμενοι

χαρακτηρίζονται από την υποταγή και εξάρτησή τους από τον κυρίαρχο, πράγμα που σημαίνει ότι δρουν και υπάρχουν για κάποιον άλλον (Freire, 1976; Γρόλλιος, 2005).

Εξανθρώπιση

Σύμφωνα με τον Freire ο τελικός προορισμός του ανθρώπου είναι η εξανθρώπιση, δηλαδή να γίνει κάποιος ολοκληρωμένος και άρτιος άνθρωπος. Επίσης υποστηρίζει ότι η βία των καταπιεστών είναι αυτή που απανθρωπίζει, αφαιρεί την ανθρωπιά, των ίδιων αλλά και των καταπιεζόμενων. Ο καταπιεζόμενος στην προσπάθεια του να ανακτήσει την ανθρωπιά του θα πρέπει να μην γίνει με την σειρά του καταπιεστής, αλλά αποκαταστάτης της ανθρωπιάς και των δύο. Η απελευθέρωση θα έρθει όταν οι καταπιεζόμενοι συνειδητοποιήσουν την κατάστασή στην οποία βρίσκονται και παλέψουν για να την ανατρέψουν. Ωστόσο, είναι σύνηθες στο πρώτο στάδιο της επανάστασης ο καταπιεζόμενος να ταυτίζεται με τον καταπιεστή του.

Ο φόβος της ελευθερίας

Ο καταπιεζόμενος εξαιτίας του φόβου της ελευθερίας επιθυμεί είτε να πάρει τον ρόλο του δυνάστη/καταπιεστή, είτε να παραμείνει καταπιεζόμενος. Ο φόβος της ελευθερίας παρατηρείται και στους δυνάστες με διαφορετική όμως μορφή. Εκείνοι φοβούνται ότι θα χάσουν την «ελευθερία» να καταπιέζουν.

Η εντολή

Η εντολή είναι η επιβολή της γνώμης του καταπιεστή, ώστε ο καταπιεζόμενος να φτάνει στο σημείο να συμφωνεί με την γνώμη του και να την υιοθετεί. Η ελευθερία απαιτεί από τον καταπιεζόμενο να ξεφύγει από τα «διατεταγμένα» και να αποκτήσει αυτονομία και ευθύνη. Αυτό θα γίνει με την ανακάλυψη του κριτικού πνεύματος και των αιτιών που προκαλούν την καταπίεση.

Η απελευθέρωση

Η απελευθέρωση αποτελεί μια επίπονη διαδικασία που επιδιώκει την εξανθρώπιση και των δύο πλευρών, των καταπιεστών και των καταπιεζομένων, μέσα από την κατανόηση της κατάστασης της καταπίεσης (Shor & Paulo Freire, 1987). Ο Freire υποστηρίζει ότι η επανάσταση επιτυγχάνεται μέσω της πράξης, δηλαδή με συνδυασμό στοχασμού και δράσης, με σκοπό την αλλαγή των δομών που συντηρούν την καταπίεση. Η διαδικασία της αγωγής είναι τέτοια που ο καταπιεζόμενος, με τη βοήθεια κάποιου, σκέφτεται την κατάστασή του, αναγνωρίζει τις αιτίες που τη δημιουργούν (στοχασμός), και στη συνέχεια αναλαμβάνει δράση για την απελευθέρωσή του (Γρόλλιος, 2005).

Η σχέση μεταξύ ηγετών και καταπιεσμένων είναι μία σχέση αλληλεγγύης, η οποία προχωρά μέσα από το διάλογο και την επικοινωνία για την επίτευξη της απελευθέρωσης. Αυτό αποτελεί θεμελιώδη αρχή για τον Freire, ο οποίος πιστεύει ότι δεν υπάρχει τίποτα πιο ουσιαστικό και πραγματικό που να οδηγεί στην αλλαγή του κόσμου.

«Από τους ανθρώπους μέσα στον κόσμο και μαζί με τον κόσμο, από τους ανθρώπους μαζί με τους άλλους ανθρώπους – και από τους λίγους ανθρώπους ενάντια στους πολλούς, όπως είναι οι καταπιεστικές και οι καταπιεζόμενες τάξεις» (Freire, 1976).

Στην «Αγωγή του Καταπιεζόμενου», η συνειδητοποίηση συνδέεται άμεσα με την απελευθέρωση. Πρόκειται για την κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας και της ανάγκης για τον μετασχηματισμό της, που οδηγεί στη μετάβαση από την τρέχουσα συνειδητοποίηση στην ενεργή, δυναμική συνειδητοποίηση. Αυτή η διαδικασία αποτελεί μια πράξη ελευθερίας, καθώς περιλαμβάνει τόσο τον στοχασμό όσο και τη δράση (Γρόλλιος, 2005).

Μέσω της κριτικής συνειδητοποίησης, οι άνθρωποι μπορούν να κατανοήσουν τη φυσική και κοινωνική τους κατάσταση και να «διαβάσουν» τον κόσμο τους, κάτι που αποτελεί τον στόχο της εκπαίδευσης. Ο Freire επιδιώκει να μάθουν οι άνθρωποι όχι μόνο να «διαβάζουν» τις λέξεις, αλλά και να κατανοούν και να «διαβάζουν» τον κόσμο τους, δηλαδή την πραγματικότητα τους. Στόχος είναι να γίνουν υποκείμενα στη διαμόρφωση της δημοκρατικής τους κοινωνίας (reading the word, reading the world) (Morrow & Torres, 2000).

IV. ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

Αναμφίβολα, ο Freire είναι ένας ανθρωπιστής που πιστεύει στην ελευθερία του ανθρώπου, καθώς η έννοια της ελευθερίας στο έργο του είναι δυναμική. Η παιδαγωγική διαδικασία, σύμφωνα με αυτόν, δεν μπορεί να είναι ουδέτερη ή στατική, αλλά αποτελεί εργαλείο για την συνειδητοποίηση, την κατανόηση και τον μετασχηματισμό της κοινωνίας, με τελικό στόχο την απόκτηση ελευθερίας και την εξανθρώπιση. Επομένως, η διαδικασία της μάθησης δεν περιορίζεται σε μια απλή μεταβίβαση γνώσεων, ούτε σε μια «αποταμίευση πληροφοριών», ούτε σε μια προσπάθεια προσαρμογής στο περιβάλλον (Shor & Paulo Freire, 1987).

Η συνεισφορά του Freire στην κριτική παιδαγωγική έγκειται στο γεγονός ότι αποκαλύπτει πως οι καταπιεσμένοι δεν μπορούν να δημιουργήσουν μόνοι τους θεωρίες για την απελευθέρωσή τους, αλλά απαιτείται η συνεργασία και των καταπιεστών. Επιπλέον, υπογραμμίζει την ανάγκη για την ανακάλυψη νέων δρόμων στον αγώνα κατά της καταπίεσης για όλους τους ανθρώπους, καθώς και τη σημασία μιας κριτικής συνειδητοποίησης του ανθρώπου σε μια διαδικασία αυτο-απελευθέρωσης και συλλογικής απελευθέρωσης (Shor & Paulo Freire, 1987).

Η συνεισφορά του Freire στην κριτική θεωρία έγκειται στο ότι η εργασία του συνέβαλε στην ανάπτυξη του τρόπου με τον οποίο κατασκευάζεται η γνώση. Ο στόχος της εκπαίδευσης, σύμφωνα με τον Freire, είναι να βοηθήσει τους μαθητές να αναπτύξουν την κριτική συνειδητοποίηση των ιστορικών παραμέτρων που επηρεάζουν τη ζωή τους, συνδέοντας εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες που επηρεάζουν τον κάθε μαθητή. Με αυτόν τον τρόπο, οι μαθητές μαθαίνουν να συμμετέχουν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία και να γίνονται οι δημιουργοί της δικής τους ιστορίας, αντί να είναι παθητικοί θεατές. Έτσι, τους δίνεται η δυνατότητα να αλλάζουν την πραγματικότητά τους και να απελευθερώσουν τον εαυτό τους από καταπιεστικές συνθήκες (Rossatto, 2005).

Σε όλη την θεωρία του, ο Freire αποκαλύπτει το όραμά του για την αλλαγή και την εξανθρώπιση. Το μήνυμά της ελπίδας δεν βασίζεται σε μια λανθασμένη πεποίθηση για ένα προκαθορισμένο μέλλον, αλλά σε μια ιστορική αντίληψη του χρόνου, ως μια διαρκή δυνατότητα για αλλαγή. Ο Freire έχει ένα όραμα για την οντολογική υποχρέωση του ανθρώπου στον κόσμο.

«είμαστε οντότητες παρόντες στον κόσμο, μέσα στον κόσμο και με τους άλλους, παρουσίες που αναγνωρίζουν την παρουσία των άλλων και τη δική τους, άνθρωποι που είναι ικανοί να σκέφτονται τους εαυτούς τους, που γνωρίζουν την παρουσία των άλλων, που παρεμβαίνουν, που μετασχηματίζουν, που μιλούν για αυτό που κάνουν αλλά και αυτό που ονειρεύονται, που επιβεβαιώνουν, συγκρίνουν, εκτιμούν, τιμούν και αποφασίζουν» (Freire, 1997).

Η εκπαίδευση δεν μπορεί να θεωρείται πολιτικά ουδέτερη, καθώς είναι στενά συνδεδεμένη με την κοινωνική οργάνωση και την αναπαραγωγή της κοινωνικής δομής. Οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν την πρόκληση να επανεξετάσουν τις γνώσεις τους και δεν αναμένεται να δρουν χωρίς κριτική σκέψη, αλλά ως αντιπρόσωποι της δικής τους ιστορίας, στο χρόνο και στον τόπο τους, εκ μέρους των μαθητών/τριών. Οι διαφορές που προκύπτουν από αυτή τη διαδικασία

πρέπει να θεωρούνται μέρος του γνωστικού αντικειμένου. Αυτή η εμπειρία συμβάλλει στην ανάπτυξη της κριτικής συνειδητοποίησης των μαθητών/τριών για την πολυπλοκότητα του σχολείου. Η διαδικασία αυτή είναι συλλογική και όχι ατομική. Ως εκ τούτου, όταν προκύπτει ένα πρόβλημα, οι λύσεις δεν ανακαλύπτονται μόνο σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά και σε πρακτικό. Αυτό αποτελεί μια πρόσκληση για συμμετοχή. Σ' αυτό το σημείο, μαθητές/τριες, γονείς, εκπαιδευτικοί και διευθυντές/τριες γίνονται υπεύθυνοι αντιπρόσωποι και συμμετέχουν στην προσπάθεια για ένα καλύτερο μέλλον (Rossatto, 2005).

Το κύριο αίτημα της θεωρίας του Freire είναι η εκπαίδευση για όλους, με στόχο την απελευθέρωση των ατόμων από κάθε μορφή καταπίεσης και τον μετασχηματισμό της κοινωνίας. Η θεωρία του Freire απαιτεί την αναγνώριση της σύνθετης φύσης των κοινωνικών σχέσεων και της κοινωνικά προσδιορισμένης θέσης του παιδαγωγού στην πραγματικότητα που προσπαθεί να κατανοήσει. Επίσης, αποτελεί μια κριτική προσέγγιση και ταυτόχρονα μια ελπίδα, ότι μέσω της εκπαίδευσης όλα μπορούν να μετασχηματιστούν (McLaren & Silva, 1993).

Η κριτική παιδαγωγική στοχεύει στην αλλαγή της δομής του σχολείου, ώστε να σταματήσει να αναπαράγει την ανισότητα και την κοινωνική αδικία. Είναι ένα πολιτιστικό και πολιτικό «εργαλείο» που αναγνωρίζει τις ανθρώπινες διαφορές, ιδιαίτερα όταν αυτές σχετίζονται με τη φυλή, την τάξη και το φύλο, και γενικότερα αποσκοπεί στην εξάλειψη της καταπίεσης. Προσπαθεί να ενώσει τους ανθρώπους και να αγωνιστεί για τις αιτίες που προκαλούν την ανθρώπινη ταλαιπωρία.

Ο Paulo Freire με τη θεωρία του έδωσε ένα μήνυμα ελπίδας για όλους τους ανθρώπους που καταπιέζονται, ότι μπορούν να πετύχουν την απελευθέρωση τους έχοντας ως εφόδια την αντίληψη τους, τη συνειδητοποίηση της κατάστασης τους. Φυσικά αυτή η διαδικασία δεν είναι εύκολη αλλά μπορεί να επιτευχθεί, έχοντας ως συνέπεια όχι μόνο την ατομική απελευθέρωση

αλλά και τη δημιουργία μια νέας κοινωνικής κατάστασης με άξονες την αγάπη, την ελευθερία και την ισότητα. Αυτοί οι άξονες είναι και οι βασικές ηθικές αρχές που υπηρέτησε ο Freire με το παιδαγωγικό του έργο και με την ίδια του τη ζωή. Η πιο σημαντική κληρονομιά που μας άφησε είναι η αγάπη και η ελπίδα ότι μπορούν όλοι οι καταπιεζόμενοι να κερδίσουν την ελευθερία τους (Bentley 2014).

V. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συμπερασματικά, ο Paulo Freire υπήρξε ένας από τους κορυφαίους παιδαγωγούς του 20ου αιώνα και κύριος θεμελιωτής της «Κριτικής Παιδαγωγικής», ενώ η επίδραση και η συνεισφορά του έργου του στην παιδαγωγική επιστήμη και στη βελτίωση των εκπαιδευτικών πρακτικών, σε παγκόσμιο επίπεδο, κρίνεται καταλυτική.

Ο Freire θεμελιώνει τη θεωρία του γύρω από την εκπαίδευση για όλους, με στόχο την ικανότητα της κοινωνικής αλλαγής και την απαλλαγή από κάθε μορφή καταπίεσης. Η κριτική παιδαγωγική του Freire δεν επικεντρώνεται στην ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης θεωρίας μάθησης ή διδασκαλίας, ούτε σε μια συγκεκριμένη μεθοδολογία, αλλά στο να αναδείξει τις συνέπειες της περιθωριοποίησης, της εξάρτησης και της κυριαρχίας στην εκπαίδευση, προκειμένου να ανακαλύψει τρόπους για τη διερεύνηση και την αντιμετώπισή τους. Για τον Freire, η ανάπτυξη της κριτικής παιδαγωγικής είναι στενά συνδεδεμένη με την εκπαίδευση για την «κριτική συνειδητοποίηση», η οποία ακολουθεί έναν διαλεκτικό τρόπο σκέψης, προκειμένου να ανταποκριθεί στις ανάγκες της εποχής και της κοινωνίας.

Ο Paulo Freire πέρασε τη ζωή του πιστεύοντας ότι αξίζει να αγωνιζόμαστε για τα θεμελιώδη στοιχεία της δημοκρατίας, ότι η κριτική παιδαγωγική είναι το κλειδί για την κοινωνική πρόοδο και ότι ο τρόπος που σκεφτόμαστε την πολιτική συνδέεται με τον τρόπο που κατανοούμε τον

κόσμο, την εξουσία και τη ζωή που θέλουμε να ζήσουμε. Η ζωή του ήταν απόδειξη της πίστης του στις αξίες της δημοκρατίας, αλλά και στην ιδέα ότι πρέπει να προσπαθούμε να δημιουργήσουμε κοινωνικές σχέσεις και εμπειρίες που θα μας οδηγήσουν σε ένα πιο ανθρώπινο και δημοκρατικό μέλλον.

Ο Freire κατανοούσε ότι η δημοκρατία κινδυνεύει από ισχυρές στρατιωτικές και βιομηχανικές δυνάμεις, ενώ αναγνώριζε την επίδραση μιας κουλτούρας που υπονομεύει τις δημοκρατικές αξίες και περιορίζει την ικανότητα των ανθρώπων να σκέφτονται πέρα από την εξουσία. Επιπλέον, πίστευε ότι η δημοκρατία δεν μπορεί να επιβιώσει χωρίς την κουλτούρα που την στηρίζει. Οι εκπαιδευτικοί χώροι στα σχολεία και στην ευρύτερη κοινωνία είναι σημαντικοί για την προώθηση των δημόσιων αξιών, την ενίσχυση της κριτικής σκέψης των πολιτών και την αντίσταση σε εκείνους που θέλουν να περιορίσουν την ελευθερία και τη μάθηση. Σε μια εποχή που η δημόσια εκπαίδευση συσχετίζεται με την αγορά και την αποδυνάμωση, κρίνεται πιο επιτακτική από ποτέ η ανάγκη αναγνώρισης της συμβολής και της κληρονομιάς του έργου του Paulo Freire.

VI. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bentley, L. (2014, August 13). *A Brief Biography of Paulo Freire*. Pedagogy and Theatre of the Oppressed, Inc. <https://ptoweb.org/aboutpto/a-brief-biography-of-paulo-freire/>
- Carlson, D. (2018). *Power/knowledge/pedagogy*. Routledge.
- Frankenstein, M. (1983). *Critical Mathematics Education: An Application of Paulo Freire's Epistemology*. Journal of Education, 165(4), 315–339.
<https://doi.org/10.1177/002205748316500403>
- Freire, P. (1976). *Education, the Practice of Freedom*. Writers & Readers Publishing.
- Freire, P. (1985). *The politics of education culture, power and liberation*, trans Macedo, D. Massachusetts: Bergin & Garvey Publishers, Inc
- Freire, P. (1997). *Pedagogy of the Heart*. Burns & Oates.
- Freire, P. (2000). *Cultural Action for Freedom*. Harvard Education Press.
- Gaudiano G., Alba, A. (1994). *Freire—present and future possibilities*. In (McLaren, P. & Lankshear, C. eds) Politics of liberation, 123-141. London & New York: Routledge
- Giroux. H. (2018). *Η Κριτική Παιδαγωγική, ο Paulo Freire και η τόλμη να σκέφτεσαι με πολιτικούς όρους*. Ανάκτηση από Σελιδοδείκτης για την εκπαίδευση και την κοινωνία: <https://selidodeiktis.edu.gr /2018/01/25/η-κριτική-παιδαγωγική-ο-paulo-freire-και-η-τόλμη>
- Kanpol, B. (1999). *Critical pedagogy: an introduction*, Bergin & Garvey

- Kohli, W. (1989). *Education and freedom in American Experience: Critical Imagination as pedagogy* in Harvard Education Review, Vol. 59, No 1 pp.100 – 107
- McLaren P. (2000). *Che Guevara, Paulo Freire, and the pedagogy of revolution*. USA: Rowman & Littlefield Publishers, Inc
- McLaren, P and Silva, T. (1994). *Decentering pedagogy: Critical literacy, resistance and the politics of memory*, in: McLaren. P. & Leonard, P. (1994). Paulo Freire A Critical Encounter, N. York, London: Routledge, pp. 47 – 89
- McLaren, P. (1995). *Critical theory and educational research*, State University of N. York Press
- McLaren, P. (2003). *Life in schools: an introduction to critical pedagogy in foundations of education*, Allyn & Bacon
- McLaren. P. & Leonard, P. (1993). *Paulo Freire A Critical Encounter*, N. York, London: Routledge
- Morrow, R. Torres, C. (2002). *Reading Freire and Habermas: critical pedagogy and transformative social change*, Teachers College Press
- Perry, P. (2000). *A composition of consciousness roads of reflection from Freire and Elbow*, PeterLang
- Rossatto, C. (2005). *Engaging Paulo Freire's pedagogy of possibility: from blind to transformative optimism*, Rowman & Littlefield Publishers
- Shor, I. (1992). *Empowering education: Critical teaching for social change*, The university of Chicago Press
- Shor, I., & Paulo Freire. (1987). *A pedagogy for liberation : a dialogues on transforming education*. Bergin & Garvey.

- Γρόλλιος, Κ. Καρανταΐδου, Ρ. Καραμπόκης, Δ. Κοτίνης, Χ. Λιάμπας, Τ. (2002). *Γραμματισμός και συνειδητοποίηση: μια παιδαγωγική προσέγγιση με βάση τη θεωρία του P. Freire*, Μεταίχμιο
- Ματσαγγούρας, Η. Γ. (2009). *Εισαγωγή στις επιστήμες της παιδαγωγικής*. Αθήνα: Gutenberg
- Περράκη. Ε.Ε. (2007). *Η εκπαιδευτική θεωρία του Πάουλο Φρέιρε υπο το πρίσμα της φεμινιστικής παιδαγωγικής*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Παιδαγωγική ισότητα δύο φύλων. Θεσσαλονίκη